

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: БОЛОНСЬКИЙ ВИМІР

EUROPEAN STANDARDS OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE: THE BOLOGNA DIMENSION

Стаття присвячена дослідженню запровадження Болонського процесу в Україні як явища, що є основою реформування національної системи освіти відповідно до основних положень Болонської декларації. Встановлено, що Болонський процес – це процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Доведено, що мета Болонського процесу – це створення європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників закладів вищої освіти до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи. Виокремлено такі цілі для створення та поширення Європейського простору вищої освіти: затвердження загальної системи порівнянних ступенів освіти; запровадження двох основних циклів вищої освіти; створення системи кредитів (ЄКТС); сприяння мобільності студентів, викладачів, дослідників та адміністративних працівників; підтримка європейської співпраці щодо забезпечення якості освіти; просування європейських стандартів вищої освіти, зокрема щодо розроблення освітніх програм, міжінституційного співробітництва, схем мобільності, інтегрованих освітніх програм і досліджень. Визначено, що відповідно до цілей встановлених Болонською декларацією всі країни-учасниці процесу зобов'язані: запровадити триступеневу систему вищої освіти, що складається з бакалаврату, магістратури та аспірантури; забезпечити взаємовизнання кваліфікацій і періодів навчання, отриманих в інших закордонних університетах; запровадити систему забезпечення якості освіти, щоб посилити якість і актуальність навчання та викладання. Виокремлено компоненти прозорості Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС): інформаційна довідка про заклад вищої освіти, його структуру та організацію освітнього процесу; міжнародна співпраця між закладами вищої освіти, що є учасниками Болонського процесу; інформація щодо успішності студентів в цифровому форматі для зручної передачі будь-якому закладу вищої освіти; кредити ЄКТС, що вимірюють навчальне навантаження студента під час опанування конкретної дисципліни. У статті доведено, що на сучасному етапі розвитку національної системи освіти, українські заклади вищої освіти успішно переймають європейські практики у свою діяльність та дотримуються головних стандартів Європейського простору вищої освіти.

Ключові слова: заклад вищої освіти, Болонський процес, інтеграція, міжнародна співпраця, реформування національної системи вищої освіти, студент, трициклова система освіти.

The article is devoted to the study of the introduction of the Bologna Process in Ukraine as a phenomenon that is the basis of reforming the national education system in accordance with the main provisions of the Bologna Declaration. It has been established that the Bologna Process is a process of structural reformation of national systems of higher education in European countries that involves changes in educational programs and necessary institutional transformations in European higher education institutions. It has been proven that the goal of the Bologna Process is the creation of a European scientific and educational space in order to increase the employability of graduates of higher education institutions, improve the mobility of citizens in the European labor market, and increase the competitiveness of European higher education. The following goals have been identified for the creation and expansion of the European Higher Education Area: approval of a general system of comparable degrees of education; introduction of two main cycles of higher education; creation of a credit system (ECTS); promotion of the mobility of students, teachers, researchers, and administrative workers; support for European cooperation in ensuring the quality of education; promotion of European standards of higher education, in particular regarding the development of educational programs, inter-institutional cooperation, mobility schemes, integrated educational programs, and research. It has been determined that in accordance with the goals established by the Bologna Declaration, all countries participating in the process are obliged to: introduce a three-cycle system of higher education, consisting of bachelor's, master's, and postgraduate courses; ensure mutual recognition of qualifications and study periods obtained in other foreign universities; introduce a system of ensuring the quality of education in order to strengthen the quality and relevance of learning and teaching. The components of the transparency of the European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS) have been singled out: an information document about the institution of higher education, its structure, and organization of the educational process; international cooperation between institutions of higher education that are participants in the Bologna Process; information on student performance in a digital format for convenient transfer to any higher education institution; and ECTS credits, which measure the student's workload while mastering a specific discipline. It has been proven that at the current stage of the development of the national education system, Ukrainian institutions of higher education successfully adopt European practices in their activities and adhere to the main standards of the European Higher Education Area.

Key words: higher education institution, Bologna Process, integration, international cooperation, reformation of the national system of higher education, student, three-cycle system of education.

УДК 378:005.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.2.3>

Хайдарі Н.І.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
і перекладу

Національного авіаційного університету

Заслужена А.А.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
і перекладу

Національного авіаційного університету

Юхновець Н.П.,

ст. викладач кафедри іноземних мов
і перекладу

Національного авіаційного університету

Постановка проблеми. Розвиток – це важливий процес, який супроводжує людство впродовж всієї його еволюції. Щодня люди удосконалюють різноманітні сфери життєдіяльності починаючи від побутової й закінчуючи інженерною. Зміни є основою процесу удосконалення. Це також стосується й освітньої галузі. Сьогодні удосконалення викладання і навчання є стратегічним пріоритетом закладів вищої освіти. Відтак, багато європейських країн, у тому числі й Україна, стали на шлях реформування вищої освіти. Цей шлях вимагає створення єдиних стандартів, запровадження загальноприйнятої системи забезпечення якості освіти. Лише за таких умов можливо підвищити якість і актуальність навчання та викладання і зробити вищу освіту більш доступною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Система вищої освіти України була предметом досліджень багатьох науковців. Своєю чергою Болонський процес з початку створення зацікавив багатьох науковців будучи недослідженим та новим явищем. Т. А. Алексєєнко досліджувала якість університетської підготовки фахівців в контексті Болонського процесу [1], Ю. Рашкевич та О. Оржель студіювали викладання і навчання в українських ЗВО в рамках Болонського процесу [6]; Ф. А. Моїсєєва, та В. А. Усачов розглядали європейську інтеграцію вищої освіти України в контексті Болонського процесу [5]; Н. Батечко вивчала пріоритетні завдання адаптації української освіти до Болонського процесу [2]. Попри те, що в українських педагогічних студіях існує певна кількість праць присвячених вивченню Болонського процесу, недостатньо дослідженою залишається імплементація Європейських стандартів вищої освіти Україні відповідно до цілей та стратегій Болонської декларації.

Мета статті – дослідити історію та цілі започаткування Болонського процесу, а також здійснити аналіз функціонування системи вищої освіти України відповідно до Болонської декларації в рамках Болонського процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Враховуючи динамічність еволюції людства, система вищої освіти на певному етапі свого розвитку потребувала змін та інновацій, саме тому 19 червня 1999 року було прийнято Болонську декларацію [9], яка стала початком Болонського процесу для країн-учасниць. Приєднання до Болонського процесу відбувається на добровільних засадах, проте ставить перед країнами-учасницями певні зобов'язання, а саме: безплатно видавати усім випускникам закладів вищої освіти (ЗВО) країн-учасниць Болонського процесу європейські програми єдиного зразка до дипломів бакалавра та магістра, а також реформувати національні системи освіти відповідно до основних положень Болонської декларації. Україна, своєю чергою,

долучилась до означеного процесу в 2005 році, підписавши Болонську декларацію у м. Берген.

Болонський процес – це процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Його мета – це створення до 2012 року європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників закладів вищої освіти до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи [4].

Болонський процес спрямований на підвищення рівня узгодженості систем вищої освіти в Європі. Завдяки Болонському процесу створено Європейський простір вищої освіти, щоб забезпечити мобільність студентів і працівників ЗВО, зробити вищу освіту в Європі більш інклюзивною та доступною, а також привабливою і конкурентоспроможною в усьому світі. Для створення та поширення Європейського простору вищої освіти було визначено такі цілі:

- затвердження загальної системи порівняльних ступенів освіти;
- запровадження двох основних циклів вищої освіти;
- створення системи кредитів (ЄКТС – (з англ. European Credit Transfer and Accumulation System – ECTS) – Європейська кредитно-трансферна система обліку трудомісткості навчальної роботи в умовних одиницях (кредитах) як складова частина узгодження національних систем освіти в межах Болонського процесу);
- сприяння мобільності студентів, викладачів, дослідників та адміністративних працівників;
- підтримка європейської співпраці щодо забезпечення якості освіти;
- просування європейських стандартів вищої освіти, зокрема щодо розроблення освітніх програм, міжінституційного співробітництва, схем мобільності, інтегрованих освітніх програм і досліджень [3].

Відповідно до цілей встановлених Болонською декларацією, всі країни-учасниці зобов'язані:

- запровадити триступеневу систему вищої освіти, що складається з бакалаврату, магістратури та аспірантури;
- забезпечити взаємовизнання кваліфікацій і періодів навчання, отриманих в інших закордонних університетах;
- запровадити систему забезпечення якості освіти, щоб посилити якість і актуальність навчання та викладання [10].

Болонський процес передбачає залучення країн-учасниць до дискусій щодо реформ вищої освіти та подолання перешкод для створення Європейського простору вищої освіти. Болонська

реформа є ключем до побудови необхідної довіри для успішної навчальної мобільності, транскордонної академічної співпраці та взаємного визнання періодів навчання та кваліфікацій, отриманих за кордоном. Підвищення якості та актуальності навчання та викладання також є основною місією Болонського процесу. Проте, враховуючи економічну та соціально-політичну ситуацію, впровадження цих реформ є нерівномірним у 48 країнах-учасницях.

Болонський процес також забезпечує форум для діалогу з сусідніми країнами щодо реформ вищої освіти та питань, пов'язаних зі спільними академічними принципами, такими як незалежність університетів та участь студентів у діяльності громадянського суспільства. Він став важливим простором для м'якої дипломатії між різними країнами.

Програми підготовки здобувачів вищої освіти відповідно до вимог Європейського простору вищої освіти здійснюються в межах трициклової системи на трьох рівнях: бакалавраті, магістратурі та аспірантурі.

До початку Болонського процесу в Європі існувала велика різноманітність національних ступенів вищої освіти. Зі зростанням мобільності студентів виникало все більше проблем із їх визнанням. Однією з головних цілей Болонського процесу було створення спільної структури уніфікованих ступенів європейської вищої освіти. З цією метою всі країни перевели свої національні системи на обов'язкову двоциклову структуру, що складається з першого (бакалаврату) та другого (магістратури) циклу.

Після успішного закінчення *першого циклу*, в основі якого навчальна програма з 180-240 кредитами ECTS, випускник отримує кваліфікацію «бакалавр». Програми першого циклу зазвичай тривають три-чотири роки.

Після успішного закінчення *другого циклу*, в основі якого навчальна програма з 60-120 кредитами ECTS, випускник отримує кваліфікацію «магістр».

Ці діапазони для програм бакалаврату та магістратури були визначені з розробкою Рамки кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти [8]. Відповідна структура ступенів повинна забезпечувати порівняння кваліфікації та спеціальності, які можна змінювати, і сприяти мобільності та визнанню незалежно від того, де і як були досягнуті результати навчання. Європейські та національні рамки кваліфікацій базуються на Європейській кредитно-трансферній системі (ECTS) з точки зору якості (результати навчання) та кількості (навчання).

Третій цикл було запропоновано у 2003 році на конференції у Берліні, оскільки країни-учасниці Болонського процесу дійшли згоди, що другий цикл повинен вести до третього циклу, що

передбачатиме здобуття наукового ступеня та можливість обміну досвідом здійснення наукових досліджень з актуальних тем між науковцями з різних країн. У Європі основним елементом третього циклу майже з усіх дисциплін протягом століть було самодостатнє дослідження, зокрема наукова дисертація.

Для всіх трьох циклів важливо пам'ятати, що різноманітність програм відображає багатогранність вищої освіти в Європі. Проте зрозумілі та порівнювані ступені не обов'язково включають еквівалентність результатів навчання всіх кваліфікацій на одному рівні [11].

Європейська кредитно-трансферна система (ЄКТС) забезпечує прозорість системи освіти за умови врахування нижчезазначених компонентів:

- інформаційна довідка про заклад вищої освіти, його структуру та організацію освітнього процесу;

- міжнародна співпраця між закладами вищої освіти, що є учасниками Болонського процесу;

- інформація щодо успішності студентів в цифровому форматі для зручної передачі будь-якому закладу вищої освіти;

- кредити ЄКТС, що вимірюють навчальне навантаження студента під час опанування конкретної дисципліни та нараховуються дисциплінам для вимірювання обсягу навантаження і зараховуються лише тим студентам, які успішно склали дисципліну.

Європейський простір вищої освіти передбачає перехід до студентоцентрованого підходу, що зосереджений на удосконаленні компетентностей студента шляхом досягнення відповідних результатів навчання. Важливе місце у цьому підході зокрема посідає запровадження Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи як інструмента розуміння, порівняння і покращення якості освітніх програм. Ю. Рашкевич та О. Оржель вважають, що система вищої освіти України досягла хороших результатів у розробці та модернізації освітніх програм, основаних на студентоцентрованому і компетентнісному підходах, а також запровадженні ЄКТС і орієнтації на результати навчання. Про це свідчить і Болонський звіт 2018 року, відповідно до якого Україна належить до списку тих країн Європейського простору вищої освіти, які застосовують ЄКТС в описі програм бакалаврського і магістерського циклів на 100% [6, с. 14]. Зміст та відповідність навчальних програм регулюється та контролюється закладом вищої освіти, оскільки стосується якості надання освітніх послуг здобувачам освіти.

Як приклад, щоб проілюструвати вищезазначене, розглянемо робочу програму навчальної дисципліни «Фахова іноземна мова», розроблену на кафедрі іноземних мов і перекладу Національного авіаційного університету для підготовки

здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр» за спеціальністю 081 «Право» [7]. У робочій програмі вказано кількість кредитів ECTS, що відповідає Європейській кредитно-трансферній системі обліку трудомісткості навчальної роботи в умовних одиницях і є обов'язковою складовою узгодження національних систем освіти в межах Болонського процесу. Робоча програма визначає місце, мету, завдання навчальної дисципліни, а також результати навчання, які вона дає можливість досягти. Серед останніх у робочій програмі виокремлено спілкування державною та іноземною мовами усно і письмово, правильно вживаючи термінологію у галузі права, а також підготовку проєктів необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях [7, с. 5-6].

У робочій програмі також визначено компетентності, які дає можливість здобути навчальна дисципліна, а саме: інтегральна компетентність, що полягає у здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної діяльності, або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин та принципів і характеризується комплексністю й невизначеністю умов; загальні компетентності, до яких належить здатність спілкуватися іноземною мовою, здатність вчитися та опановувати сучасні знання, здатність працювати в команді; фахові компетентності, тобто знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, Конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини у сфері повітряного та космічного права [7, с. 5].

Відповідно до програми навчальної дисципліни «Фахова іноземна мова», навчальний матеріал дисципліни структурований за модульним принципом і складається з двох навчальних модулів. У робочій програмі чітко визначено, що повинен знати та вміти студент після закінчення вивчення кожного модуля [7, с. 6-8]. Відтак, можемо стверджувати, що розглянута робоча програма відповідає основним стандартам Європейського простору вищої освіти, орієнтована на результати навчання і визначає компетентності, які повинен отримати студент у результаті опанування навчальної дисципліни.

Висновки. Відтак, проаналізувавши реформування національної системи освіти відповідно до основних положень Болонської декларації, можемо стверджувати, що українська вища освіта посідає важливе місце у Європейському просторі вищої освіти. Українські заклади вищої освіти поступово, але впевнено переймають стандарти та головні принципи європейського підходу до

навчання і викладання, тим самим удосконалюючи національну систему вищої освіти. Спільно з європейськими колегами українські науковці, науково-педагогічні працівники та студенти прямують до нових звершень на шляху розвитку вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексєєнко Т. А. Управління якістю підготовки фахівців в університеті в контексті Болонського процесу. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2017. Вип.1. С. 7–18.
2. Батечко Н. Болонський процес в Україні: пріоритетні завдання адаптації та виклики сучасності. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер. : Педагогічні науки. 2013. Вип. 121 (1). С. 70–75.
3. Болонська декларація. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F (дата звернення: 23.02.2024).
4. Болонський процес. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81 (дата звернення: 23.02.2024).
5. Моїсєєва Ф. А., Усачов В. А. Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2014. № 1. С. 36–40.
6. Рашкевич Ю., Оржель О. Викладання і навчання (ЄКТС, результати навчання). *Болонський процес в Україні 2005-2020: досягнення, виклики та перспективи*. 2020. С. 14–16. URL: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2022/03/BolognaStudy_Ukraine2005_2020_NEO_ukr.pdf (дата звернення: 25.02.2024).
7. Робоча програма навчальної дисципліни «Фахова іноземна мова». Київ : Національний авіаційний університет, 2022. 15 с.
8. Qualifications Frameworks. *European Higher Education Area*. URL: <https://ehea.info/page-qualification-frameworks> (дата звернення: 24.02.2024).
9. The Bologna Declaration of 19 June 1999. *European Higher Education Area*. URL: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/Ministerial_conferences/02/8/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf (дата звернення: 23.02.2024).
10. The Bologna Process and the European Higher Education Area. *European Education Area*. URL: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process> (дата звернення: 24.02.2024).
11. Three-Cycle System. *European Higher Education Area*. URL: <https://ehea.info/page-three-cycle-system> (дата звернення: 24.02.2024).